

Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь

Установа адукацыі
“Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка”

Кафедра гісторыі Беларусі

**ГІСТАРЫЯГРАФІЯ НОВАЙ І НАВЕЙШАЙ ГІСТОРЫІ КРАІН
ЕЎРОПЫ І ЗША: даследаванні, праблемы, пошукі**

*Матэрыялы Рэспубліканскай
навукова-тэарэтычнай канферэнцыі
г. Мінск, 28 сакавіка 2008 г.*

Мінск, 2008

Друкуецца па рашэнні рэдакцыйна-выдавецкага савета БДПУ

Рэдкалегія:

- першы прарэктар БДПУ, старшыня арганізацыйнага камітэта канферэнцыі *А.І. Андарала*;
- кандыдат педагагічных навук, дацэнт, загадчык кафедры дапаможных гістарычных дысцыплін і методыкі выкладання гісторыі БДПУ *І.І. Багдановіч*;
- кандыдат гістарычных навук, дацэнт *І.В. Варывончык*;
- доктар гістарычных навук, прафесар, загадчык кафедры славянскай гісторыі і метадалогіі гістарычнай навукі БДПУ *А.П. Жытко*;
- доктар гістарычных навук, прафесар, дэкан гістарычнага факультэта БДПУ *М.М. Забаўскі*;
- кандыдат гістарычных навук, старшы выкладчык *З.І. Канапацкая*;
- доктар гістарычных навук, прафесар, загадчык кафедры новай і навейшай гісторыі БДПУ *Г.А. Космач*;
- доктар гістарычных навук, прафесар, загадчык кафедры гісторыі Беларусі БДПУ *А.М. Люты*;
- доктар гістарычных навук, дацэнт *М.І. Мініцкі*;
- начальнік вучэбна-выдавецкага цэнтра БДПУ *В.Я. Навагродскі*;
- доктар гістарычных навук, прафесар *В.А. Пілецкі* (адк. рэд.);
- кандыдат гістарычных навук, дацэнт *А.Ф. Рацько*;
- доктар гістарычных навук, прафесар *М.К. Сакалоў*;
- кандыдат гістарычных навук, дацэнт *М.М. Сакалоў*;
- кандыдат гістарычных навук, дацэнт *А.Г. Субоцін*;
- доктар гістарычных навук, прафесар, загадчык кафедры гісторыі старажытных цывілізацый і сярэдневякоўя БДПУ *У.В. Тугай*;
- кандыдат гістарычных навук, дацэнт *П.А. Тупік*;
- доктар гістарычных навук, прафесар *В.М. Фамін*;
- доктар гістарычных навук, прафесар *І.Р. Чыкалава*;
- кандыдат гістарычных навук, дацэнт *Л.Л. Шкуцько*

ДА ПЫТАННЯ ГІСТАРЫЯГРАФІІ ЛАТЫШСКІХ СТРАЛКОЎ (20-Я – 30-Я гг. XX ст.)

Тугай У.В., г. Мінск

Значныя вынікі былі дасягнуты ў 20-я – першай палове 30-х гг. ў даследаванні гісторыі латышскіх стралкоў. У друку выйшла некалькі буйных публікацый, дакументаў і матэрыялаў, сотні нарысаў, успамінаў і артыкулаў. Асобныя пытанні тэмы закраналіся ў выданнях, якія былі прысвечаны гісторыі рэвалюцыйнага руху, Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі, Савецкай Латвіі 1919 г., замежнай інтэрвенцыі і грамадзянскай вайны. У выступленнях кіруючых дзеячоў Савецкай дзяржавы і ваеначальнікаў Чырвонай Арміі падкрэсліваўся ўклад стралкоў у абарону заваёў Вялікага Кастрычніка, іх гераізм у барацьбе з ворагамі рэвалюцыі.

Шмат увагі гістарычнаму шляху стралкоў удзялялі вядомыя дзеячы рэвалюцыйнага руху Латвіі. Адным з першых ацэнку арганізацыі латышскіх стралковых батальёнаў падчас першай сусветнай вайны даў П.Стучка [1]. Ён паказаў, што “латышская буржуазія, якая выступала за фарміраванне “нацыянальных частак”, праследвала вузкаякласавыя мэты, спадзявалася нажыць палітычны капітал на крыві сваіх суайчыннікаў, - рабочых і сялян Латвіі, апранутых у салдацкія шынялі. П.Стучка высока ацэньваў значенне П з’езда латышскіх стралковых камітэтаў і прынятых ім 17 мая 1917 г. рашэнняў: латышскія стралкі адкрыта перайшлі на бок большавікоў. Ён пісаў: 17 мая ў летапісу расійскай, а гэта азначае і сусветнай рэвалюцыі займае асобную старонку пад назвай “латышскі стралок”. Гэта быў не дзень нараджэння латышкага стралка, а хутчэй за ўсё, яго адраджэнне. Гэта быў дзень, калі латышскія стралкі не паасобку, а як заўсёды арганізавана, усе як адзін, перайшлі на бок рэвалюцыі, і адразу ж сталі ў рады яе змагароў [2].

У працах П.Стучкі закраналіся пытанні, звязаныя з палажэннем на фронце, аналізаваўся ход ваенных аперацый, абмяркоўваліся прынцыпы арганізацыі ўзброеных сіл Саветаў. П.Стучка не раз падкрэсліваў вернасць латышскіх стралкоў Савецкай уладзе, указваў на тое, што стралкі ахоўвалі Савецкі ўрад у Петраградзе і Маскве, прымалі ўдзел у падаўленні контр-рэвалюцыйных (чытай антыбольшавіцкіх) мяцяжоў, змагаліся на рашаючых накірунках грамадзянскай вайны [3].

Канцэптуйна значнасць мае тэзіс П. Стучкі аб непарыўным адзінстве латышскіх стралкоў з усімі воінамі Чырвонай Арміі [4]. У сваіх працах П. Стучка прыводзіць некалькі эпизодаў, якія паказваюць адносіны правадыра сусветнага пралетарыяту да стралкоў. Адзін з іх звязаны з пачаткам 1918 г, калі У.І. Ленін запрасіў да сябе ў Смольны П. Стучку і К. Петэрсана і абмяркоўваў з імі пытанне аб сваім выступленні перад латышскімі стралкамі. Згадваецца не менш важны факт, які адносіцца да ліпеньскага мяцяжу 1918 г. у Маскве. У. Ленін запрасіў да сябе ў гэты крытычны момант П. Стучку, Ю. Данішэўскага і К. Петэрсана і абмяркоўваў з імі склаўшаеся палажэнне. Па словах П.Стучкі, у гэты рашаючы

момант У. Ленін поўнасьцю давяраў Латышскай стралковай дывізіі, лічыў яе адной з самых адданных рэвалюцыі воінскіх часцей Чырвонай Арміі.

Заслугоўваюць увагі прыводзімыя П. Стучкай факты, звязаныя з перакідам з Заходняга на Паўночны фронт Латышскай дывізіі восенню 1919 г. - у самы драматычны момант грамадзянскай вайны, калі над Савецкай рэспублікай навісла сур'ёзная небяспека, а дзенікінскія войскі набліжаліся да Арла і Тулы і пагражалі Маскве.

Па словах П. Стучкі, ЦК РКП(б) па асабістым указанні У. Леніна даў дырэктыву аб адпраўцы латышскіх стралкоў у раён Арла.

Некалькі прац, прысвечаных латышскім стралкам, належаць праму Ю. Данішэўскага [5]. У іх прааналізавана дзейнасць партыйнай арганізацыі, Іскаластрэла, прыведзены факты адпраўкі прапагандыстаў з латышскіх палкоў у часці V арміі. Ю. Данішэўскі адным з першых у савецкай гістарыяграфіі даў апісанне ўдзелу Латышскай стралковай дывізіі ў разгроме дзенікінскіх войскаў, ацэнку Арлоўска - Кромскай аперацыі, як паваротнага моманта ў падзеях восені 1919 г. на Паўночным фронце.

Неабходна падкрэсліць, што ў гістарычнай літаратуры 20-х - першай палове 30-х гг., прысвечанай грамадзянскай вайне і выдадзенай у Савецкім Саюзе, нагадванне пра баявую дзейнасць латышскіх стралкоў было даволі частым. Так, У.А. Антонаў-Аўсеенка прыводзіць эпізоды знаходжання латышскіх стралкоў у Петраградзе і аб іх удзеле ў разгроме контррэвалюцыйнага мяцяжа Каледзіна [6].

У.Д. Бонч-Бруевіч высока ацэньвае баявыя якасці стралкоў, падкрэслівае іх адданасць рэвалюцыі, дысцыплінаванасць і расказвае аб удзеле стралкоў ва ўмацаванні рэвалюцыйнага парадку ў Петраградзе.

Некаторыя факты з гісторыі сумеснай барацьбы чэкістаў і латышскіх стралкоў супраць контррэвалюцыі можна знайсці ў працах М. Лацыса і Я. Петэрса [7].

Значная ўвага баявой дзейнасці стралкоў на паўднёвым фронце восенню 1919 г. надавалася ў манаграфіі ваеннага гісторыка К.М. Галіцкага [8] і ў кнізе вядомага ваеначальніка грамадзянскай вайны А.І. Ягорава [9]. Дакладныя веды ходу баявых аперацый, атаксама аналіз шматлікіх крыніц дазволілі аўтарам гэтых прац выказаць аўтарытэтныя думкі наконт усёй аперацыі ўвогуле, а таксама даць ацэнку баявой падрыхтаванасці і аперацыйнаму майстэрству ўсёй Латышскай стралковай дывізіі.

Першую спробу паказаць баявы шлях стралкоў з моманта стварэння латышскіх нацыянальных батальёнаў у 1915 г. да канца грамадзянскай вайны зрабіў былы камандзір Латышскай стралковай дывізіі і галоўнакамандуючы ўзброенымі сіламі РСФСР І. Вацэціс [10]. У сваёй працы І. Вацэціс на багатым фактычным матэрыяле асвятляе баявую дзейнасць 5-га Земгальскага палка, 6-га латышскага палка, Зводнай роты латышскіх стралкоў, якія ахоўвалі Смольны і Крэмень. Вялікую каштоўнасць прадстаўляюць старонкі, дзе аўтар расказвае аб удзеле ў падаўленні леваэсэраўскага мяцяжу ў Маскве.

Сур'ёзнае навуковае значэнне мела падрыхтоўка да друку буйных навуковых выданняў "История латышских стрелков" і "Латышский

революционный стрелок”. Дзякуючы працам цэлага рада аўтараў і перш-на-перш К. Іакума, Ю. Данішэўскага, М. Драудзіня, А. Фелдманіса, Р. Баузэ, І. Вацэціса і інш. значна канкрэтызавана прадстаўленне аб баявой дзейнасці шккіх стралкоў па абароне Савецкай улады.

Такім чынам, у 20-х - першай палове 30-х гг. пад кіраўніцтвам Камісіі па гісторыі латышскіх стралкоў было надрукавана шмат буйных публікацый, было выдадзена некалькі гістарычных работ, сотні артыкулаў і ўспамінаў, уведзена ў навуковы абарот вялікая колькасць фактычнага матэрыялу пра барацьбу латышскіх стралкоў за Савецкую уладу.

Літаратура

1. Стучка, П. Ленин полагался на латышских стрелков// О Ленине. Воспоминания революционеров Латвии/ П. Стучка. - Рига, 1959. С. 13-16; Стучка, П. Письмо из Риги// В борьбе за Октябрь/ П. Стучка.- Рига, 1959. С. 65-70; Стучка, П. Падение «красной» Риги. (Записки очевидца)// В борьбе за Октябрь/ П. Стучка.- Рига, 1959. - С. 148—154.
2. Stucka, P. Latvija strelnieku goda diena/ P. Stucka// КгС. - 1924, 31. maija.
3. Стучка, П. Ленин полагался на латышских стрелков/ П. Стучка. - Рига, 1923. - 26 с.
4. Stucka, P. Ievadam. - LSV, 1. sej, 1d, III—VIII pp.
5. Danisevskis I. (Vina uzstasanas Latviesu strelnieku puiku Apyienotas padomes 1917. data 12—17 maija sede). - LSV, 1. sej., 2. d., 587, 589, -595, Ipp; Danisevskis I. Latviesu strelnieku-sacialas revolucijas armija. -1. sej., 2. d., I—XXIII pp.
6. Антонов-Овсеенко, В. Записки о гражданской войне: в 2 т./ В. Антонов-Овсеенко. - М., 1924. - 2 т.
7. Лацис, М. (Судрабс) Чрезвычайные комиссии по борьбе с контрреволюцией/ М. Лацис (Судрабс) - М., 1921. - 62 с.; Петерс, Я.Х. Воспоминания о работе в ВЧК в первый год революции/ Я.Х Петерс. - ПР, 1924, № 10, С. 5—32.
8. Галицкий, К. Орловско-Кромское сражение/ К. Галицкий. - М., 1932. - 249 с.
9. Егоров, А. Разгром Деникина/ А. Егоров. - М., 1931. - 232 с.
10. Vacietis I. Latviesu strelnieku vesturiska nozime. 1.1922. XII, 163 Ipp; 2. М., 1924. - 411pp.